

Νίκος Σπανός*

Εξωτερική πολιτική της Βουλγαρίας: Συνέχεια και αλλαγή

Τον Ιανουάριο του 1995 το Βουλγαρικό Σοσιαλιστικό Κόμμα, σχημάτισε κυβέρνηση στη Βουλγαρία με τη συμμετοχή των τριών κομμάτων του συνασπισμού που κέρδισε τις εκλογές του Δεκεμβρίου 1994 και απέκτησε την απόλυτη πλειοψηφία στη Βουλή — ΒΣΚ, Ecoglasnost, Βουλγαρικό Αγροτικό Κόμμα. Με σκοπό τη διεύρυνση της πολιτικής υποστήριξης στον τρόπο διακυβέρνησης της χώρας, το 1/3 των υπουργών δεν ανήκουν σε κάποιο κόμμα¹.

Παράγοντες διαμόρφωσης της εξωτερικής πολιτικής

Σύμφωνα με τον πρωθυπουργό της Βουλγαρίας Ζ. Βιδεον και τον υπουργό Εξωτερικών Ριρίνσκι δυο βασικοί παράγοντες επηρεάζουν τη διαμόρφωση των προτεραιοτήτων της εξωτερικής πολιτικής της χώρας:

α) η αντιμετώπιση του προβλήματος ασφάλειας που δημιουργήθηκε μετά την κατάρρευση του ανατολικού συνασπισμού, και

β) η ολοκλήρωση των μεταρρυθμίσεων στο εσωτερικό της Βουλγαρίας².

Στη δημιουργία του προβλήματος ασφάλειας της Βουλγαρίας συνετέλεσαν οι εξής παράγοντες:

α) Η διάλυση του Συμφώνου της Βαρσοβίας (ΣτΒ) και της ΕΣΣΔ έθεσε τέλος στη σχέση ασφάλειας μεταξύ Μόσχας και Σόφιας ενώ παράλληλα δημιουργήθηκε και πρόβλημα προμηθειών για το βουλγαρικό στρατό.

* ΣΗΜΕΙΩΣΗ ΤΕΤΡΑΔΙΩΝ

Ο Νίκος Σπανός είναι βοηθός ερευνητής στο Σεμινάριο Τεκμηρίωσης για τα Βαλκάνια του Ινστιτούτου Διεθνών Σχέσεων και κάνει μεταπτυχιακές σπουδές στο Πάντειο Πανεπιστήμιο.

β) Η Συμφωνία για τα Συμβατικά Όπλα (CFE) συνέβαλε, μετά τη διάλυση του ανατολικού συνασπισμού, στη δημιουργία μιας ανισορροπίας δυνάμεων στο στρατιωτικό επίπεδο μεταξύ αφενός της Βουλγαρίας και της Τουρκίας και της Ελλάδας αφετέρου. Με αυτό τον τρόπο, ενώ η Βουλγαρία αναγκάστηκε σε σημαντικές περικοπές, η Ελλάδα και η Τουρκία έγιναν αποδέκτες πλεονάζοντος υλικού του NATO επειδή η CFE προβλέπει μειώσεις σε επίπεδο συνασπισμών και όχι σε επίπεδο κρατών³.

γ) Το ενδεχόμενο διάχυσης της γιουγκοσλαβικής κρίσης στον ευρύτερο βαλκανικό χώρο.

Προκειμένου να αντιμετωπιστεί το πρόβλημα ασφάλειας οι κυβερνήσεις της Βουλγαρίας, μετά το 1989, προσανατολίστηκαν σε δυο κατευθύνσεις. Στο διεθνές επίπεδο υιοθετήθηκε ένας ευρωπαϊκός προσανατολισμός, με έμφαση στην ευρω-ατλαντική προοπτική. Οι σχέσεις με το NATO και η προσχώρηση στις δυτικο-ευρωπαϊκές δομές αποτέλεσαν προτεραιότητες των διαδοχικών βουλγαρικών κυβερνήσεων. Στο περιφερειακό επίπεδο η Βουλγαρία έθεσε ως βασική αρχή της εξωτερικής της πολιτικής τη διατήρηση του συνοριακού status quo. Επεδίωξε την ομαλοποίηση των σχέσεων της με την Τουρκία και εγγυήσεις ασφάλειας με την Ελλάδα⁴. Από το 1989 και έπειτα η Βουλγαρία επεδίωξε τη δημιουργία ενός «τριγώνου ασφάλειας» μεταξύ Σόφιας-Αθήνας-Αγκυρας μέσω εξισορροπημένων σχέσεων με Ελλάδα και Τουρκία, το οποίο θα μπορούσε να αποτελέσει την απαρχή της δημιουργίας ενός περιφερειακού συστήματος ασφάλειας. Η επιδίωξη αυτή βασίζεται στην αντίληψη πως η ενδυνάμωση των σχέσεων με το NATO και η προοπτική ένταξης στη συμμαχία δεν αποτελούν επαρκή ανταπόκριση στο πρόβλημα ασφάλειας της χώρας⁵. Όσον αφορά τη γιουγκοσλαβική κρίση, η Βουλγαρία από την αρχή επεδίωξε τη συγκράτησή της στα όρια της πρώην Γιουγκοσλαβίας. Όλες οι βουλγαρικές κυβερνήσεις έχουν ταχθεί κατά της στρατιωτικής επίλυσής της και της διεθνούς στρατιωτικής επέμβασης, ιδιαίτερα των βαλκανικών κρατών⁶.

Προκειμένου να διευκολυνθούν οι μεταρρυθμίσεις στο εσωτερικό, οι κυβερνήσεις που σχηματίστηκαν μετά την πτώση του Zhivkov, στην εξωτερική τους πολιτική έδωσαν έμφαση στην εξυπηρέτηση των αναγκών της βουλγαρικής οικονομίας. Επιδιώχθηκε η ενίσχυση των δεσμών της Βουλγαρίας με την Ευρωπαϊκή Ένωση και η παροχή υποστήριξης από διεθνείς οικονομικούς οργανισμούς, όπως το ΑΝΤ και η Παγκόσμια Τράπεζα. Στο πλαίσιο αυτό η Βουλγαρία ανέπτυξε ένα έντονο ευρωπαϊκό προσανατολισμό, ενώ έμφαση δόθηκε και στις σχέσεις με τις ΗΠΑ λόγω της επιρροής τους τόσο στους διεθνείς οικονομικούς οργανισμούς, όσο και σε ζητήματα ασφάλειας⁷.

Συνέχεια στις βασικές προτεραιότητες εξωτερικής πολιτικής

Όπως προκύπτει από τους πρώτους μήνες διακυβέρνησης της Βουλγαρίας από το ΒΣΚ, στις βασικές προτεραιότητες της εξωτερικής πολιτικής δεν θα παρατηρηθούν σημαντικές αλλαγές. Άλλωστε, σύμφωνα με τον πρωθυπουργό Ζ. Videnov, το ΒΣΚ έλεγχε την εξωτερική πολιτική της Βουλγαρίας, καθ' όλη τη διάρκεια διακυβέρνη-

σης της χώρας από την κυβέρνηση Βερον, την οποία και στήριζε κοινοβουλευτικά μαζί με την Κίνηση για τα Δικαιώματα και τις Ελευθερίες (ΚΔΕ)⁸. Κεντρική προτεραιότητα θα παραμείνει η ολοκλήρωση της χώρας στις ευρωπαϊκές και ευρω-ατλαντικές δομές⁹.

Οι προσπάθειες της κυβέρνησης του ΒΣΚ επικεντρώνεται κυρίως στους εξής τομείς:

α) Τη συνέχιση της σχέσης συνδέσεως με την Ευρωπαϊκή Ένωση, η οποία, σύμφωνα με το προοίμιο της «Ευρωπαϊκής Συμφωνίας» ανάμεσα σε ΕΕ και Βουλγαρία, έχει ως στόχο την προετοιμασία της Βουλγαρίας προκειμένου να μπορέσει να πετύχει το στόχο της που είναι η προσχώρησή της στην Ένωση. Η έναρξη ισχύος της «Ευρωπαϊκής Συμφωνίας» πραγματοποιήθηκε στις 1.2.1995. Οι συμφωνίες σύνδεσης που έχει συνάψει η Ένωση με τη Βουλγαρία και άλλες χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης (ΚΑΕ), αποτέλεσαν την απάντησή της προς τα αιτήματά τους για προσχώρηση, στα πλαίσια που και η ίδια η Ένωση δεν είναι έτοιμη ενόψει μιας διευρύνσεώς της προς ανατολάς (σημαντικές αποφάσεις για τη θεσμική δομή και το μέλλον της Ένωσης θα ληφθούν στη Διακυβερνητική Διάσκεψη του 1996) αλλά και οι χώρες ΚΑΕ δεν έχουν ολοκληρώσει τη μεταρρυθμιστική τους προσπάθεια προς την κατεύθυνση της πλουραλιστικής δημοκρατίας και της οικονομίας της αγοράς. Κύρια χαρακτηριστικά των Ευρωπαϊκών Συμφωνιών είναι τα εξής:

* Δεν περιλαμβάνουν κάποιο χρονοδιάγραμμα ένταξης ή κάποιο όρο που θα καθόριζε ως τελικό στόχο της σύνδεσης την προσχώρησή¹⁰.

* Αποτελούν συμφωνίες υπό αίρεση (conditionality) αφού σύμφωνα με το προοίμιό τους, η πλήρης ολοκλήρωση της σύνδεσης εξαρτάται ρητώς από την πραγματική εκπλήρωση των πολιτικών, οικονομικών και νομοθετικών μεταρρυθμίσεων των συνδεδεμένων χωρών¹¹.

* Προβλέπουν τη σταδιακή εγκαθίδρυση ζώνης ελεύθερων συναλλαγών μεταξύ Ευρωπαϊκής Ένωσης και Βουλγαρίας, ενώ περιλαμβάνουν διατάξεις για μια εκτεταμένη οικονομική συνεργασία, για χρηματοδοτική συνεργασία και ακόμη για πολιτικό και πολιτιστικό διάλογο και συνεργασία.

Σημαντικές αποφάσεις για τη στρατηγική της Ένωσης απέναντι στις χώρες ΚΑΕ, για την προσχώρησή τους στην Ένωση ελήφθησαν στη σύνοδο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Έσσεν, το Δεκέμβριο του 1995. Συγκεκριμένα αποφασίστηκε:

i) Η σταδιακή ενσωμάτωση των χωρών ΚΑΕ σε επιλεγμένες δραστηριότητες και θεσμικές διαδικασίες της Ένωσης, μέσω της διεξαγωγής — εκτός των συνόδων των επιμέρους Συμβουλίων Σύνδεσης που προβλέπονται από τις Συμφωνίες Ευρώπη — συγκεκριμένων συνεδριάσεων με τους συνδεδεμένους εταίρους, σε επίπεδο αρχηγών κυβερνήσεων και κρατών και σε υπουργικό επίπεδο.

ii) Η προετοιμασία των χωρών ΚΑΕ για τη συμμετοχή τους στην εσωτερική αγορά της Ευρωπαϊκής Ένωσης προκειμένου να αναπτύξουν την ικανότητα να ανταπεξέρχονται στην ανταγωνιστική πίεση και τις δυνάμεις της αγοράς¹². Στο Έσσεν αποφασίστηκε να παρουσιάσει η επιτροπή το σημαντικότερο μέρος των προτάσεων για την ενσωμάτωση των χωρών ΚΑΕ στην εσωτερική αγορά, με την έκδοση μιας Λευκής Βίβλου. Η Λευκή Βίβλος θα καθορίζει το κοινοτικό κεκτημένο σε διάφορους τομείς και οι συνδεδεμένες χώρες θα πρέπει να προσαρμόσουν τις νομοθεσίες τους στην

αντίστοιχη της Ένωσης¹³. Από την πλευρά τους πάντως, οι υπουργοί Εξωτερικών των χωρών ΚΑΕ που συζητήσαν με τους ομολόγους τους των χωρών-μελών της Ένωσης για τη Λευκή Βίβλο, σε συνάντησή τους στο Λουξεμβούργο, τον Απρίλιο του 1995, εξέφρασαν τη δυσaráσκειά τους επειδή η Λευκή Βίβλος θα θέσει σημαντικές απαιτήσεις για τις χώρες τους, χωρίς να προσφέρει κάποια διασφάλιση για την ένταξη. Παραμένει δηλαδή η έλλειψη χρονοδιαγράμματος ένταξης¹⁴.

Επιπρόσθετα, στη σύνοδο αυτή, οι υπουργοί Εξωτερικών των κρατών-μελών της Ένωσης, απέρριψαν το αίτημα για να συμμετάσχουν οι χώρες ΚΑΕ στη Διακυβερνητική του 1996¹⁵. Ως προς το ζήτημα αυτό, ο πρόεδρος της Βουλγαρίας Zhelev, είχε τονίσει πως ήταν σημαντικό για τη χώρα του να συμμετάσχει στην προετοιμασία της Διακυβερνητικής Διάσκεψης ώστε να μπορέσει να παρακολουθήσει πώς λειτουργούν οι ευρωπαϊκές δομές και να εκφράσει τις απόψεις της¹⁶.

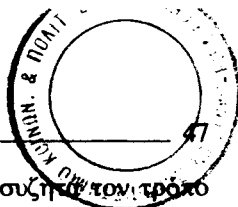
β) Την επιδίωξη ενεργού συνεργασίας με τη ΔΕΕ. Για τη Βουλγαρία η ΔΕΕ δεν αποτελεί έναν απομονωμένο οργανισμό, αλλά συστατικό στοιχείο του ευρωατλαντικού αμυντικού συστήματος. Στο πλαίσιο αυτό η ολοκλήρωση στις ευρωπαϊκές δομές παραπέμπει και στην ατλαντική διάσταση του όλου εγχειρήματος¹⁷. Στις 6 Μαρτίου του 1995, χορηγήθηκε στη Βουλγαρία το καθεστώς του συνδεδεμένου εταίρου στη ΔΕΕ, γεγονός που διευκολύνει την προσπάθεια προσχώρησής της στις ευρωπαϊκές δομές. Η εξέλιξη αυτή ήταν σε συμφωνία με την απόφαση του Συμβουλίου της ΔΕΕ, στις 9 Μαΐου 1994, να χορηγηθεί το καθεστώς του συνδεδεμένου εταίρου σε εννέα χώρες ΚΑΕ¹⁸.

γ) Την ανάπτυξη των σχέσεων με το ΝΑΤΟ στο πλαίσιο του προγράμματος «Συνεταιρισμός για την Ειρήνη». Η νέα κυβέρνηση έχει επιβεβαιώσει τη δέσμευσή της για τη συμμετοχή της Βουλγαρίας σε αυτή τη διαδικασία. Άποψή της είναι πως το ΝΑΤΟ βρίσκεται εν μέσω επανεκτίμησης της ανάπτυξής του και η Βουλγαρία θα πρέπει να επιδιώξει την προετοιμασία της για την τελική προσχώρησή της στη Συμμαχία, όταν η τελευταία αποφασίσει τη διεύρυνσή της¹⁹. Ωστόσο θέση της είναι πως η διαδικασία επέκτασης του ΝΑΤΟ δεν πρέπει να πραγματοποιηθεί με τρόπο ώστε να οδηγήσει σε ένα νέο διαχωρισμό στην Ευρώπη και ως συνέπεια, κράτη όπως η Ρωσία, η Ουκρανία και η Λευκορωσία να θέσουν τον εαυτό τους ενάντια της όλης διαδικασίας²⁰.

Κατά τη διάρκεια του 1995, η Βουλγαρία συμμετέχει ενεργά στο πρόγραμμα «Συνεταιρισμός για την Ειρήνη» σύμφωνα με το ατομικό της πρόγραμμα που υπέγραψε με το ΝΑΤΟ, το Νοέμβριο του 1994²¹. Στο πλαίσιο αυτό, το Φεβρουάριο του 1995 η Βουλγαρία, η Ρουμανία, η Ελλάδα και οι ΗΠΑ συμφώνησαν για την πραγματοποίηση κοινών στρατιωτικών ασκήσεων στην Ελλάδα το Μάιο του 1995²².

Σημαντικά θέματα, ως προς τις σχέσεις της Βουλγαρίας με το ΝΑΤΟ συζητήθηκαν κατά την επίσκεψη στη Βουλγαρία του ανώτατου διοικητή των συμμαχικών δυνάμεων του ΝΑΤΟ στην Ευρώπη Joulwan, το Μάρτιο του 1995 και τις συναντήσεις που είχε με τον υπουργό αμύνης Pavlov, τον πρωθυπουργό Videnov και τον πρόεδρο Zhelev. Ιδιαίτερα ικανοποιημένος εμφανίστηκε ο Joulwan από το γεγονός πως το πρόγραμμα «Συνεταιρισμός για την Ειρήνη» υποστηρίζεται και από τους πολιτικούς και από τους στρατιωτικούς κύκλους στη Βουλγαρία.

Ως προς το ζήτημα προσχώρησης της Βουλγαρίας στο ΝΑΤΟ, τόνισε πως η στρα-

τηγική θέση της χώρας θα ληφθεί υπόψη όταν αυτό αρχίσει να συζητά τον τρόπο διεύρυνσής του. Από την πλευρά του, ο πρόεδρος Zhelev χαρακτήρισε το πρόγραμμα ως το πρώτο βήμα για την προσχώρηση της χώρας του στο NATO, ενώ ο πρωθυπουργός Videnov χαρακτήρισε την επίσκεψη Joulwan ως ενδεικτική των καλών προοπτικών για τις σχέσεις NATO-Βουλγαρίας. Videnov και Joulwan συμφώνησαν πως η Βουλγαρία και οι άλλες βαλκανικές χώρες έχουν σημαντικό ρόλο στην προώθηση της περιφερειακής, ευρωπαϊκής και παγκόσμιας ειρήνης²³.

Στην προσπάθεια ενσωμάτωσης της Βουλγαρίας στους δυτικούς οργανισμούς, προκειμένου να διευκολυνθεί η μεταρρυθμιστική προσπάθεια στο εσωτερικό της χώρας, εντάσσεται η επιδίωξη της βουλγαρικής κυβέρνησης για την προσχώρηση στον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου (ΠΟΕ). Τον Ιανουάριο του 1995 παραχωρήθηκε στη Βουλγαρία το καθεστώς του παρατηρητή στον ΠΟΕ. Το Φεβρουάριο η κυβέρνηση αποφάσισε να υποβάλει επίσημη αίτηση για την έναρξη της διαδικασίας προσχώρησής της²⁴. Στην προσπάθειά της αυτή έχει αποσπάσει την υποστήριξη των ΗΠΑ και της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Σε συνάντηση που είχε το Μάρτιο του 1995, ο αναπληρωτής πρωθυπουργός και υπουργός Εμπορίου και Εξωτερικής Οικονομικής Συνεργασίας της Βουλγαρίας Tsochev με τον πρέσβη των ΗΠΑ Montgomery, ο τελευταίος επιβεβαίωσε την ετοιμότητα των ΗΠΑ να παράσχουν τη βοήθειά τους στη διαδικασία προσχώρησης της Βουλγαρίας²⁵. Τον ίδιο μήνα, ο Tsochev συναντήθηκε στις Βρυξέλλες και με τον Επίτροπο Εξωτερικών Οικονομικών Σχέσεων και Εμπορίου, Sir Leon Brittan, όπου ο τελευταίος τον διαβεβαίωσε για την υποστήριξη της Ένωσης στο αίτημα ένταξης της Βουλγαρίας στον ΠΟΕ²⁶.

Τα νέα στοιχεία που προσπάθησε να προσθέσει η νέα κυβέρνηση στην προσπάθεια επίτευξης των στόχων της εξωτερικής πολιτικής ήταν δύο:

α) Το πρώτο είναι η επίδειξη ενός μεγαλύτερου ενδιαφέροντος για τις εξωτερικές οικονομικές σχέσεις με άλλες χώρες, προκειμένου να εξασφαλισθούν οι καλύτερες δυνατές εξωτερικές συνθήκες για τη βουλγαρική οικονομία. Σκοπός είναι να δημιουργηθεί το κατάλληλο εξωτερικό περιβάλλον για την εφαρμογή των μεταρρυθμίσεων. Το βουλγαρικό υπουργείο Εξωτερικών έχει αναλάβει έναν επικουρικό ρόλο όσον αφορά την οικονομική μεταρρύθμιση της χώρας, μέσω των δυνατοτήτων που παρέχονται από διεθνείς οργανισμούς, διεθνή χρηματο-πιστωτικά ιδρύματα και φυσικά από την ανάπτυξη των διμερών σχέσεων με άλλες χώρες²⁷. Για την υλοποίηση του ρόλου αυτού έχει θέσει ως προτεραιότητά του τη διατήρηση μιας λογικής ισορροπίας στις σχέσεις με τους εταίρους της Βουλγαρίας²⁸.

β) Το δεύτερο, το οποίο ακολουθεί τη λογική του πρώτου, είναι η έμφαση που δίνεται στην ανάπτυξη των διμερών σχέσεων με τις χώρες ΚΑΕ και τις νέες δημοκρατίες που προέκυψαν από τη διάλυση της ΕΣΣΔ. Προϋπόθεση αποτελεί πάντως, η διευθέτηση του ζητήματος των αμοιβαίων χρεών και η δημιουργία των συνθηκών για την ανάπτυξη του εμπορίου με τις χώρες ΚΑΕ και τις νέες δημοκρατίες στην περιοχή της πρώην ΕΣΣΔ. Ειδικότερα, όσον αφορά τις χώρες ΚΑΕ που έχουν συνάψει τις «Ευρωπαϊκές Συμφωνίες» με την Ευρωπαϊκή Ένωση, επιδίωξη της νέας κυβέρνησης είναι η δημιουργία ζώνης ελεύθερων συναλλαγών, με τη συμμετοχή των χωρών αυτών και οι συντονισμένες προσπάθειες για την καλύτερη προετοιμασία τους με στόχο την προσχώρηση στην Ένωση²⁹.

Στην προσπάθειά της αυτή η Βουλγαρία αναμένεται να έχει την πολιτική και υλική υποστήριξη της Ένωσης η οποία εμφανίζεται να αντιμετωπίζει ιδιαίτερα θετικά τις προσπάθειες περιφερειακής συνεργασίας των χωρών ΚΑΕ σε διμερή ή πολυμερή βάση. Οι προσπάθειες αυτές αντιμετωπίζονται ως ζωτικό και συμπληρωματικό στοιχείο της στρατηγικής της απέναντι στις χώρες ΚΑΕ. Η Ένωση έχει συνειδητοποιήσει πως η συγκέντρωσή τους αποκλειστικά στο στόχο προσχώρησης, χωρίς προσπάθεια ανάπτυξης των μεταξύ τους σχέσεων θέτει περισσότερο έντονα το ζήτημα ενός χρονοδιαγράμματος διεύρυνσης και εμβάθυνσης³⁰.

Ισορροπημένες σχέσεις με Ρωσία και ΗΠΑ

Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται από την κυβέρνηση του ΒΣΚ στην ανάπτυξη των σχέσεων με τη Ρωσία³¹. Η προσπάθεια αυτή εντάσσεται στο στόχο αποκατάστασης των σχέσεων της Βουλγαρίας με τις χώρες του πρώην ανατολικού συνασπισμού. Παράλληλα εμφανίζεται και ως αναγκαιότητα για δύο κυρίως λόγους:

Ο πρώτος αφορά την ενίσχυση του εξωτερικού εμπορίου της Βουλγαρίας. Πριν τη διάλυση της ΚΟΜΕΚΟΝ, η Ρωσία αποτελούσε τον κύριο εμπορικό εταίρο της Βουλγαρίας. Μετά το 1989 όμως οι εμπορικές σχέσεις των δυο χωρών παρουσίασαν πτώση. Ενώ το 1991 ο όγκος των εξαγωγών της Βουλγαρίας προς τη Ρωσία αντιπροσώπευε το 50% του συνολικού όγκου εξαγωγών της και ο όγκος των εισαγωγών της το 43% του συνολικού όγκου εισαγωγών της, τα αντίστοιχα ποσοστά για το πρώτο εξάμηνο του 1994 ήταν 10,5% και 18,3%³². Η εξέλιξη αυτή είχε αρνητικές συνέπειες για το ισοζύγιο εμπορικών συναλλαγών όπου κατά την παραπάνω περίοδο σημειώθηκε πτώση αφού απωλέσθηκαν παραδοσιακές αγορές, χωρίς να αντικατασταθούν επαρκώς από νέες. Από την άλλη πλευρά προβλήματα δημιουργήθηκαν από τη μείωση των εισαγωγών από τη Ρωσία, ιδίως στον ενεργειακό τομέα.

Ο δεύτερος λόγος προκύπτει από τις ανάγκες της Βουλγαρίας στο στρατιωτικό τομέα. Το 95% των όπλων του βουλγαρικού στρατού έχουν κατασκευαστεί στη Ρωσία με συνέπεια να υπάρχει ανάγκη εξασφάλισης ανταλλακτικών από τη Ρωσία για τη συντήρησή τους³³.

Σημαντικό στοιχείο που συντελεί στην προώθηση των σχέσεων Βουλγαρίας-Ρωσίας, αποτελεί το σχέδιο κατασκευής αγωγού για τη μεταφορά πετρελαίου από την περιοχή της Κασπίας Θάλασσας στο λιμάνι της Αλεξανδρούπολης μέσω Ρωσίας και Βουλγαρίας (ιδιαίτερη αναφορά γίνεται παρακάτω).

Η αναγκαιότητα επαναπροώθησης των σχέσεων με τη Ρωσία, αναγνωρίστηκε από τον πρωθυπουργό Βιδεονο στο πλαίσιο των εργασιών μιας διμερούς επιχειρηματικής συνάντησης που πραγματοποιήθηκε στη Βουλγαρία το Μάρτιο του 1995, όπου δήλωσε ότι οι δυο χώρες πρέπει να επανορθώσουν την οικονομική και εμπορική τους συνεργασία. Την άποψη αυτή υιοθέτησε και ο πρεσβευτής της Ρωσίας στη Βουλγαρία, ο οποίος έδωσε έμφαση στο χαρακτηρισμό της συνάντησης ως λογική συνέχεια των επαφών σε διάφορα επίπεδα, οι οποίες έχουν γίνει περισσότερο έντονες από τη στιγμή που την εξουσία στη Βουλγαρία ανέλαβε το ΒΣΚ. Δήλωσε πως και ο πρωθυπουργός της Ρωσίας Τσερνομυρντίν συμμετέχει ενεργά για την προώθηση των ρω-

σοβουλγαρικών σχέσεων³⁴.

Σημαντικά βήματα έχουν γίνει για την αποκατάσταση των σχέσεων Βουλγαρίας και Ρωσίας. Ως προς την εμπορική και οικονομική συνεργασία, κατά τη διάρκεια της διμερούς επιχειρηματικής συνάντησης, οι δυο πλευρές συζήτησαν για την εγκαθίδρυση μιας κοινής ασφαλιστικής εταιρείας για τη διευκόλυνση των εμπορικών, μεταφορικών και βιομηχανικών τους δεσμών³⁵.

Ως προς το ζήτημα του χρέους της Ρωσίας προς τη Βουλγαρία κατά την επίσκεψη στη Μόσχα, βουλγαρικής στρατιωτικής αντιπροσωπείας με επικεφαλής τον υπουργό Αμύνης Ρανίον, συζητήθηκε η δυνατότητα αποπληρωμής του μέσω της χορήγησης στη Βουλγαρία ανταλλακτικών για τη συντήρηση του βουλγαρικού στρατιωτικού εξοπλισμού³⁶. Στο πλαίσιο αυτό, το Μάρτιο του 1995 υπογράφηκε συμφωνία μεταξύ των δυο χωρών για την πληρωμή του χρέους της Ρωσίας προς τη Βουλγαρία, ύψους 100 εκ. USD, μέσω της χορήγησης ανταλλακτικών για το στρατιωτικό εξοπλισμό και τον τομέα της μη-σιδηρούχου μεταλλουργίας της Βουλγαρίας³⁷.

Ως προς την προμήθεια ενέργειας της Βουλγαρίας από τη Ρωσία, κατά την επίσκεψη του προέδρου της Βουλγαρικής Επιτροπής Ενέργειας στη Μόσχα, το Μάρτιο του 1995, συμφωνήθηκε η συνέχιση της προμήθειας της Βουλγαρίας με φυσικό αέριο σε χαμηλές τιμές και μετά τη λήξη διμερούς συμφωνίας που υπάρχει μεταξύ των δυο χωρών, το 1997. Οι δυο χώρες έχουν ήδη φτάσει σε συμφωνία για την εγκαθίδρυση κοινοπραξίας για τη λειτουργία των αγωγών φυσικού αερίου από τη Ρωσία προς τη Βουλγαρία, η οποία θα υπογραφεί από τους πρωθυπουργούς Videnov και Chernomyrdin³⁸.

Η έμφαση που έχει δοθεί από τη νέα κυβέρνηση στις σχέσεις με τη Ρωσία, έχει προκαλέσει αντιδράσεις σε αντιπολιτευτικούς κύκλους στο εσωτερικό της Βουλγαρίας. Σε συνάντηση που είχαν τον Ιανουάριο του 1995, ο πρόεδρος Zhelev και ο ηγέτης της ΚΔΕ Dogan, ο τελευταίος δήλωσε ότι η κυβέρνηση του ΒΣΚ θα κάνει οτιδήποτε μπορεί για να εμποδίσει την ολοκλήρωση της χώρας στο ΝΑΤΟ. Τόνισε πως αναμένει μια αλλαγή στις προτεραιότητες της εξωτερικής πολιτικής και μια επανεκτίμηση των σχέσεων με άλλες μεγάλες δυνάμεις, εννοώντας προφανώς τη Ρωσία³⁹. Το φόβο του για το φιλο-ρωσικό lobby στο ΒΣΚ εξέφρασε και ο αντιπρόεδρος της Ένωσης Δημοκρατικών Δυνάμεων, Gotsev, ο οποίος το Φεβρουάριο του 1995 δήλωνε ότι μερίδα του ΒΣΚ θα προτιμούσε περιφερειακές δομές ασφάλειας συνδεδεμένες με τα Βαλκάνια και την περιοχή της Μαύρης Θάλασσας παρά με το ΝΑΤΟ. Κατά την άποψή του κάτι τέτοιο θα οδηγούσε τη Βουλγαρία σε παλιού τύπου συμμάχια και δεν θα αποτελούσε εγγύηση για την εθνική ασφάλεια, εγγύηση που μπορεί να παρασχεθεί μόνο μέσω της ευρω-ατλαντικής ολοκλήρωσης⁴⁰.

Οι παραπάνω ανησυχίες έχουν διαψευσθεί επανειλημμένα από την κυβέρνηση. Ιδιαίτερο ρόλο στο πλαίσιο αυτό ανέλαβε ο υπουργός Εξωτερικών Pirinski ο οποίος προέρχεται από την πτέρυγα του ΒΣΚ που είναι υπέρ των μεταρρυθμίσεων που στοχεύουν στην οικοδόμηση της οικονομίας της αγοράς. Κύρια επιδίωξή του είναι η διάψευση των ανησυχιών πως οι κομμουνιστικές ρίζες και οι φιλορωσικές διαθέσεις πολλών στελεχών του ΒΣΚ θα αποτρέψουν τη νέα κυβέρνηση από τη σαφή επιδίωξή της για την ευρωπαϊκή και ευρωατλαντική ολοκλήρωση της χώρας⁴¹. Έχει απορρίψει το ενδεχόμενο αλλαγής προσανατολισμού της εξωτερικής πολιτικής της Βουλ-

γαρίας τονίζοντας με έμφαση πως η εξωτερική πολιτική δεν αποτελεί μια σειρά προτιμήσεων, τότε προς την Ανατολή και τότε προς τη Δύση, αλλά μια σειρά από ενέργειες οι οποίες σταθεροποιούν την εθνική ασφάλεια και δημιουργούν προϋποθέσεις για μια αποτελεσματική οικονομική συνεργασία⁴². Από την πλευρά του, και ο υπουργός Αμύνης Ρανβόν έχει επιβεβαιώσει την αναγκαιότητα ολοκλήρωσης της Βουλγαρίας στις ευρω-ατλαντικές δομές. Για αυτόν, το ζήτημά του αν η Βουλγαρία τάσσεται υπέρ ή κατά της προσχώρησής της στο ΝΑΤΟ έχει επιλυθεί οριστικά και το ερώτημα που τίθεται αφορά τον τρόπο επίτευξης αυτού του στόχου⁴³. Κοινή θέση και των δυο υπουργών, είναι πως πρέπει να αναπτυχθούν σταθερές σχέσεις τόσο με το ΝΑΤΟ, την Ευρωπαϊκή Ένωση, τη ΔΕΕ και τους άλλους δυτικοευρωπαϊκούς οργανισμούς από τη μια πλευρά, όσο και με τη Ρωσία από την άλλη.

Στο πλαίσιο της ανάπτυξης των σχέσεων της με το ΝΑΤΟ και με διεθνείς οικονομικούς οργανισμούς, όπως το ΔΝΤ και η Παγκόσμια Τράπεζα, η Βουλγαρία αποδίδει ιδιαίτερη σημασία στις σχέσεις της με τις ΗΠΑ, λόγω της επιρροής τους στους παραπάνω οργανισμούς. Παράλληλα υπάρχουν σημαντικές προσδοκίες για διμερή στρατιωτική συνεργασία⁴⁴. Σημαντική ώθηση στις διμερείς σχέσεις με τις ΗΠΑ δόθηκε με την επίσημη επίσκεψη του προέδρου Zhelev στις ΗΠΑ το Φεβρουάριο του 1995. Ο πρόεδρος Zhelev συνοδευόταν από τον αναπληρωτή πρωθυπουργό Genchev, τον υπουργό Εξωτερικών Pirinski και τον υπουργό Αμύνης Ρανβόν.

Το πιο σημαντικό αποτέλεσμα της επίσκεψης ήταν η υπογραφή μιας διακήρυξης συνεργασίας μεταξύ Βουλγαρίας και ΗΠΑ στην οποία ο πρόεδρος Zhelev προσέδωσε το χαρακτήρα διμερούς συνθήκης. Περιέχει βασικές αρχές συνεργασίας μεταξύ των δυο πλευρών και τη δέσμευση ότι θα συνεργαστούν σε διάφορες περιοχές, όπως η πολιτική, η οικονομική και η στρατιωτική συνεργασία και σε οποιοδήποτε άλλο τομέα όπου οι ΗΠΑ θα μπορούσαν να βοηθήσουν τη βουλγαρική οικονομία, μέσω διεθνών θεσμών όπως το ΔΝΤ, η Παγκόσμια Τράπεζα, η ομάδα G24 κ.ά⁴⁵. Επιπλέον δόθηκε η ευκαιρία να πληροφορηθούν οι αξιωματούχοι των ΗΠΑ για τις εξελίξεις στη Βουλγαρία τα τελευταία πέντε χρόνια, το κόστος των μεταρρυθμιστικών προσπαθειών και τις προθέσεις της κυβέρνησης του ΒΣΚ.

Στο οικονομικό επίπεδο, η βουλγαρική αντιπροσωπεία έδωσε έμφαση στην ανάπτυξη των επιχειρηματικών σχέσεων μεταξύ των δυο πλευρών και δεν περιορίστηκε στην απλή αναζήτηση χρηματοδοτικής βοήθειας.

Σημαντικές ήταν οι επαφές μεταξύ των υπουργών Αμύνης των δυο χωρών Ρανβόν και Ρετγύ αντίστοιχα. Συμφωνήθηκε πως ό,τι είχε προγραμματιστεί για το 1994 και το 1995 μεταξύ των δυο χωρών θα εφαρμοσθεί το ταχύτερο δυνατό. Ως προς το ζήτημα της προσχώρησης στο ΝΑΤΟ, επιβεβαιώθηκε ότι οι ΗΠΑ και το ΝΑΤΟ θα προετοιμάσουν μια formula για την αποδοχή από τη συμμαχία των χωρών που θέλουν να προσχωρήσουν⁴⁶.

Οι στόχοι της βαλκανικής πολιτικής

Στο περιφερειακό επίπεδο των Βαλκανίων, βασική προτεραιότητα της Βουλγαρίας παραμένει η επίτευξη σταθερότητας και η διατήρηση του συνοριακού status quo στην

περιοχή. Σύμφωνα με τη νέα κυβέρνηση, ο παραπάνω στόχος απαιτεί τη συνέχιση της μετριοπαθούς πολιτικής της Βουλγαρίας στα Βαλκάνια, μιας πολιτικής που αποσκοπεί στη δημιουργία κλίματος εμπιστοσύνης μεταξύ των βαλκανικών κρατών. Επιπρόσθετα, η βαλκανική πολιτική της χώρας αντιμετωπίζεται ως συνέχεια της ευρωπαϊκής πολιτικής. Σκοπός είναι να επιβεβαιωθούν τα ευρωπαϊκά πρότυπα συμπεριφοράς μεταξύ των βαλκανικών κρατών. Στο πλαίσιο αυτό απορρίπτονται οι προσπάθειες δημιουργίας αξόνων, σφαιρών επιρροής, συνασπισμών που θα στρέψουν τις βαλκανικές χώρες τη μια ενάντια στην άλλη⁴⁷. Αντίθετα, στόχος είναι να διασφαλιστεί η εθνική ασφάλεια και η οικονομική ανάπτυξη της χώρας με τη δημιουργία νέων διαστάσεων πολυμερούς και διμερούς συνεργασίας⁴⁸.

Σε πολυμερές επίπεδο η Βουλγαρία έχει ταχθεί υπέρ της επανέναρξης μιας διαδικασίας πολυμερούς συνεργασίας στα Βαλκάνια⁴⁹. Λόγω μάλιστα της προοπτικής συμμετοχής ενός μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε αυτή, της Ελλάδας, για τη Βουλγαρία, η Βαλκανική Συνεργασία εντάσσεται εντός των διεργασιών ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης⁵⁰. Αντίθετα, η Βουλγαρία έχει επιφυλάξεις ως προς την προοπτική της πρωτοβουλίας για τη «Συνεργασία στη Μαύρη Θάλασσα» η οποία αποσκοπεί στη δημιουργία ενός περιφερειακού οικονομικού χώρου, και στο πλαίσιο της οποίας η Βουλγαρία εντάχθηκε και έχει αναπτύξει έναν εποικοδομητικό ρόλο λόγω κυρίως της επιδίωξης ομαλοποίησης των σχέσεών της με την Τουρκία. Κύρια ανησυχία της Βουλγαρίας αποτελεί το ενδεχόμενο αυτοπεριορισμού της σε έναν περιφερειακό οικονομικό χώρο με επίκεντρο την Τουρκία, μειώνοντας τις πιθανότητες να την αντιμετωπίσει η Ένωση ως υπονήφιο μέλος. Γι' αυτό με την έναρξη της πρωτοβουλίας επεδίωξε τη συμμετοχή της Ελλάδας σε αυτήν⁵¹.

Σε διμερές επίπεδο, έμφαση δίνεται στην ανάπτυξη των διμερών σχέσεων με κάθε βαλκανικό εταίρο, αλλά όχι σε βάρος κάποιου άλλου βαλκανικού κράτους⁵². Για την αντιμετώπιση του προβλήματος ασφάλειας της χώρας ιδιαίτερη έμφαση δίνεται:

α) στην επίτευξη διμερών διευθετήσεων ασφάλειας ιδίως με την Ελλάδα και την Τουρκία, οι οποίες δεν στρέφονται εναντίον ενός τρίτου μέρους και αφήνουν περιθώρια για τη δημιουργία ενός περιφερειακού συστήματος ασφάλειας⁵³, και

β) τη συγκράτηση της Γιουγκοσλαβικής κρίσης εντός των ορίων της πρώην Γιουγκοσλαβίας⁵⁴. Γι' αυτό βασική αρχή παραμένει η ειρηνική επίλυση της κρίσης από τη διεθνή κοινότητα και η μη συμμετοχή βαλκανικών κρατών στις συγκρούσεις⁵⁵.

Στο διμερές επίπεδο, η νέα κυβέρνηση ενδιαφέρεται για την ενίσχυση των σχέσεων με τη Νέα Γιουγκοσλαβία. Μετά τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας, η Βουλγαρία τήρησε μια ουδέτερη και εξισορροπημένη στάση απέναντι στη Νέα Γιουγκοσλαβία. Η πολιτική αυτή έχει χαρακτηριστεί, από τη μερίδα του Τύπου που πρόσκειται στο ΒΣΚ, ως παθητική⁵⁶. Συγκεκριμένα υποστηρίζεται όταν ο πόλεμος θα σταματήσει θα παρουσιαστεί η ανάγκη ανάπτυξης των σχέσεων με τη Νέα Γιουγκοσλαβία. Τότε η Ελλάδα και η Ρουμανία θα βρεθούν με πιο προωθημένες σχέσεις με τη Νέα Γιουγκοσλαβία στο πλαίσιο που δεν διέκοψαν ποτέ τις στενές τους επαφές με το Βελιγράδι⁵⁷. Κατά τον πρωθυπουργό Βιδενον όμως, η Βουλγαρία δεν θα πρέπει να αναθεωρήσει μονομερώς τις σχέσεις της με τη Νέα Γιουγκοσλαβία γιατί αυτές καθορίζονται κατά ένα μεγάλο μέρος από τη διεθνή κοινότητα⁵⁸. Επίσης δεν προβλέπεται να επικεντρωθεί η βαλκανική πολιτική της Βουλγαρίας στις σχέσεις της με μια μόνο βαλκανική

χώρα, γιατί κατά την αντίληψη της ηγεσίας της τα προβλήματα στην περιφέρεια των Βαλκανίων είναι συνδεδεμένα μεταξύ τους και προκειμένου να ασκηθεί μια ενεργός πολιτική, αυτή θα πρέπει να πραγματοποιηθεί προς πολλές κατευθύνσεις⁵⁹.

Ως προς την εξέλιξη των σχέσεων με τη Νέα Γιουγκοσλαβία, αναφέρεται ότι σε συνάντηση που πραγματοποιήθηκε το Δεκέμβριο του 1994 μεταξύ του τότε υπουργού Εξωτερικών της Βουλγαρίας Οικονόμωφ (επί μεταβατικής κυβερνήσεως Ιντζόβα) και του ομολόγου του της Νέας Γιουγκοσλαβίας Γιοβάνοβιτς, οι δυο πλευρές εξέφρασαν το αμοιβαίο ενδιαφέρον τους για την περαιτέρω προώθηση των διμερών σχέσεων και της συνεργασίας τους. Έμφαση δόθηκε στην ανάγκη προώθησης του πολιτικού διαλόγου, της οικονομικής συνεργασίας και στην οικοδόμηση εμπιστοσύνης⁶⁰. Το Μάρτιο του 1995, σε συνάντηση στο Βελιγράδι, μεταξύ του Γιουγκοσλαβικού Τμήματος Εμπορίου (Yugoslav Chamber of Commerce) και μιας αντιπροσωπείας του Βουλγαρικού Τμήματος Εμπορίου και του βουλγαρικού υπουργείου Εμπορίου και οι δυο πλευρές συμφώνησαν πως πρέπει να ασχοληθούν με τα κοινά τους προβλήματα μέσω της ενδυνάμωσης των σχέσεων μεταξύ των κυβερνήσεων των χωρών τους. Ειδικότερα συζητήθηκε η δυνατότητα δημιουργίας μιας ζώνης ελεύθερου εμπορίου σε μια από τις διασυννοριακές διόδους μεταξύ Βουλγαρίας και Νέας Γιουγκοσλαβίας προκειμένου να διευκολυνθούν οι εισαγωγές αγαθών που δεν παράγονται στις δυο χώρες⁶¹.

Σημαντική προώθηση παρατηρείται στις σχέσεις της Βουλγαρίας με την Ελλάδα. Η εξέλιξη αυτή επιβεβαιώνει τη διαπίστωση πως μετά τις τριβές που παρατηρήθηκαν μεταξύ των δυο χωρών, λόγω κυρίως της αναγνώρισης του κράτους της FYROM από τη Βουλγαρία, οι διμερείς σχέσεις παραμένουν σχέσεις στενής συνεργασίας⁶². Μάλιστα το σχέδιο κατασκευής αγωγού πετρελαίου που θα διαπερνά τις δυο χώρες εμφανίζεται ως το κίνητρο για την ανάπτυξη των διμερών τους σχέσεων.

Το Φεβρουάριο του 1995 ο υπουργός Αμύνης της Ελλάδας Γ. Αρσένης επισκέφθηκε τη Βουλγαρία και είχε συναντήσεις με τον πρόεδρο Zhelev, τον πρωθυπουργό Videnov, τον υπουργό Αμύνης Pavlov και Εξωτερικών Pirinski. Κατά τη διάρκεια της επίσκεψης υπογράφηκε διμερής αμυντική συμφωνία από τους υπουργούς Αμύνης Αρσένη και Pavlov⁶³. Η συνεργασία στο στρατιωτικό επίπεδο συνεχίστηκε τον ίδιο μήνα με την επίσκεψη βουλγαρικής στρατιωτικής αντιπροσωπείας, με επικεφαλής τον αρχηγό του Γενικού Επιτελείου της Βουλγαρίας, στην Ελλάδα και την υπογραφή ενός προγράμματος συνεργασίας στη στρατιωτική σφαίρα για το 1995 μεταξύ των υπουργείων Αμύνης και των επιτελείων των δυο χωρών⁶⁴.

Η διαμόρφωση ενός κλίματος αμοιβαίας εμπιστοσύνης και συνεργασίας μεταξύ Βουλγαρίας και Ελλάδας και η δημιουργία ενός πολιτικού πλαισίου για την αναζήτηση λύσεων σε εκκρεμείς υποθέσεις στις σχέσεις των δυο χωρών, επιβεβαιώθηκε κατά την επίσκεψη του υπουργού Εξωτερικών της Ελλάδας Παπούλια, στη Βουλγαρία το Μάρτιο του 1995. Ο κ. Παπούλιας συναντήθηκε τρεις φορές με τον υπουργό Εξωτερικών Pirinski, με τον πρωθυπουργό Videnov, τα μέλη της επιτροπής εξωτερικών υποθέσεων της Βουλής και τον πατριάρχη της ορθόδοξης Εκκλησίας.

Όσον αφορά τα αποτελέσματα της επίσκεψης στο πολιτικό επίπεδο, ο πρωθυπουργός Videnov προδιέγραψε δυο κατευθύνσεις για την ανάπτυξη των σχέσεων των δυο χωρών:

α) θα δραστηριοποιηθούν σε πολιτικό διάλογο υψηλού επιπέδου και

β) θα καταβάλουν προσπάθεια να προσδώσουν νέο περιεχόμενο στην αναπτυσσόμενη συνεργασία στον εμπορο-οικονομικό τομέα, τις τραπεζικές υποθέσεις, τη στρατιωτική συνεργασία και τον πολιτιστικό τομέα⁶⁵.

Τις δυο πλευρές απασχόλησαν τα εξής θέματα:

i) Επικυρώθηκε μια συμφωνία συνεργασίας στον τομέα των επενδύσεων και της προστασίας τους,

ii) επιβεβαιώθηκε ότι η Ελλάδα θα χορηγήσει βίζα ενός έτους για πολλαπλά ταξίδια σε Βούλγαρους επιχειρηματίες.

iii) συζητήθηκαν δυο σχέδια συμφωνιών για την εποχιακή απασχόλησης Βούλγαρων εργατών στην Ελλάδα και για τις διαδικασίες απέλασης.

iv) συμφωνήθηκε να αντιμετωπιστεί σε μελλοντική συνάντηση το ζήτημα της εκκρεμύσας συμφωνίας για τη ροή των υδάτων του Νέστου και

v) η ελληνική πλευρά δήλωσε πως εξετάζει το βουλγαρικό αίτημα για τη διάνοιξη μιας ακόμη διόδου επικοινωνίας ανάμεσα στις δυο χώρες στο νομό Δράμας και αργότερα ίσως, ακόμη μιας στους νομούς Ξάνθης ή Ροδόπης. Η διάνοιξη των διόδων θα διευκολύνει την οικονομική πολιτική που αποσκοπεί να ακολουθήσει η Ελλάδα στα Βαλκάνια⁶⁶. Από την άλλη πλευρά όμως, αντιμετωπίζει επιφυλακτικά ένα τέτοιο ενδεχόμενο λόγω των στενότερων επαφών μεταξύ των μουσουλμανικών πληθυσμών που θα επακολουθήσουν.

Ο αγωγός πετρελαίου Μπουργκάς-Αλεξανδρούπολη: Στρατηγική τομή στις διαβαλκανικές σχέσεις

Το πιο σημαντικό αποτέλεσμα της επίσκεψης ήταν πως οι δυο πλευρές συμφώνησαν για την κατασκευή του αγωγού πετρελαίου Μπουργκάς-Αλεξανδρούπολη. Σύμφωνα με το σχέδιο που υποστηρίζουν οι δυο χώρες, το πετρέλαιο των χωρών της Κασπίας Θάλασσας θα μεταφέρεται αρχικά στα λιμάνια Τουάπστε και Νοβοροσίσκ της Ρωσίας μέσω ήδη υπαρχόντων αγωγών. Από εκεί θα μεταφέρεται, μέσω πετρελαιοφόρων στο λιμάνι Μπουργκάς και έπειτα μέσω του αγωγού στην Αλεξανδρούπολη, δηλαδή στη Μεσόγειο⁶⁷. Διαπιστώθηκε ωστόσο ότι η τύχη του σχεδίου εξαρτάται από τη Ρωσία.

Για τη μεταφορά των πετρελαίων της Κασπίας Θάλασσας υπάρχει και άλλη πρόταση, που προβλέπει την κατασκευή ενός τεράστιου δικτύου αγωγών το οποίο θα περνά από το Ναζικεβάν ή τη Γεωργία, θα συνεχίζει στο έδαφος της Τουρκίας και θα καταλήγει στη Μαύρη Θάλασσα και στη Μεσόγειο, στο λιμάνι Κεϋχάν. Σύμφωνα με τεchnο-οικονομική μελέτη που έχει πραγματοποιηθεί πάντως, ως πιο ενδεδειγμένη λύση προβάλλει αυτή του αγωγού Μπουργκάς-Αλεξανδρούπολη⁶⁸ ενώ οι άλλες προτάσεις παρουσιάζουν υψηλό βαθμό επικινδυνότητας και πολιτικού ρίσκου. Οι οδεύσεις που προτείνει η Τουρκία, περνούν είτε από το Ναγκόρνο Καραμπάχ, είτε από τη Γεωργία ενώ και στις δυο περιπτώσεις διασχίζουν περιοχές που είναι υπό τον έλεγχο των Κούρδων⁶⁹. Το PKK έχει ήδη απειλήσει την ανατίναξη όποιου αγωγού περάσει από τα εδάφη αυτά⁷⁰. Μια άλλη πρόταση για παράκαμψη της Αρμενίας μέσω Ιράν έχει συναντήσει ήδη την αντίθεση των ΗΠΑ. Τέλος, η πρόταση για κατασκευή

αγωγού από το Μπουργκάς ως το Δυρράχιο, μήκους 1.000 χλμ., απορρίπτεται λόγω μη ύπαρξης επενδυτικού φορέα που θα διακινδύνευε μια τέτοια επένδυση χωρίς χρηματοδότηση από την Ευρωπαϊκή Ένωση⁷¹. Ωστόσο, η απόφαση για τον αγωγό Μπουργκάς-Αλεξανδρούπολη καθυστέρησε, λόγω της στρατηγικής σημασίας του όλου ζητήματος και του έντονου διπλωματικού ανταγωνισμού για την προώθηση της μιας ή της άλλης πρότασης.

Για τη Ρωσία η κατασκευή ενός αγωγού για τη μεταφορά του πετρελαίου προβάλλει ως αναγκαιότητα, ιδίως μετά την πρόθεση της Τουρκίας να μεταβάλει το καθεστώς διέλευσης πετρελαιοφόρων από τα στενά του Βοσπόρου. Επιπλέον θέλει να ελέγχει την παραγωγή πετρελαίου των Δημοκρατιών της πρώην ΕΣΣΔ⁷². Σε περίπτωση υιοθέτησης του σχεδίου μεταφοράς πετρελαίου διά μέσου Ρωσίας και αγωγού Μπουργκάς-Αλεξανδρούπολη, ενισχύονται οι τρεις χώρες από τις οποίες θα μεταφέρεται το πετρέλαιο και αποδυναμώνεται η Τουρκία. Αντίθετα, σε περίπτωση υιοθέτησης των τουρκικών προτάσεων η Τουρκία θα αποκτούσε μονοπώλιο ως προς τη μεταφορά πετρελαίου, αφού ελέγχει ήδη και τα στενά του Βοσπόρου. Σε μια τέτοια περίπτωση θα αποδυναμώνονταν ο ρόλος της Ρωσίας⁷³.

Τον Απρίλιο του 1995 συναντήθηκαν στο πλαίσιο της συνάντησης των υπουργών των χωρών-μελών της Οικονομικής Συνεργασίας Ευξείνου Πόντου, στη Βουλιαγμένη, οι υπουργοί Εξωτερικών της Ελλάδας, της Βουλγαρίας και της Ρωσίας και αφού εξέφρασαν την πολιτική βούληση για την κατασκευή του αγωγού παρέθεσαν την υπόθεση σε μια επιτροπή εμπειρογνομόνων, η οποία συνήλθε στη Μόσχα, στις 16 και 17 Ιουνίου 1995. Στη σύσκεψη αυτή συμφωνήθηκε η αναγκαιότητα κατασκευής του αγωγού και το επενδυτικό σχήμα υπό την ονομασία Transbalkan Pipeline. Η κατασκευή του αγωγού προβλέπεται να διαρκέσει τρία χρόνια και ο προϋπολογισμός του έργου κυμαίνεται μεταξύ 650 και 700 εκ. USD. Το ύψος της επένδυσης θα καλυφθεί από κοινοτικές επενδύσεις κατά το 35%, από δάνεια της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων και το μετοχικό κεφάλαιο της Transbalkan Pipeline⁷⁴. Τα πρώτα χρόνια, υπολογίζεται ότι ο αγωγός θα εξασφαλίσει τη μεταφορά 30 εκ. τόνων πετρελαίου με χρέωση 5 USD το χρόνο. Αν και θα μεταφέρει περίπου λιγότερο από το 10% της ευρωπαϊκής κατανάλωσης, εκτιμάται ότι η ποσότητα αυτή, θα βοηθήσει την Ευρώπη να αποφύγει στο μέλλον ενεργειακές κρίσεις. Από την πλευρά των τριών κρατών απαιτείται ακόμη η υπογραφή μιας τριμερούς διακρατικής συμφωνίας για τον καθορισμό της οριστικής ποσότητας πετρελαίου που θα μεταφέρει ο αγωγός⁷⁵.

Η παραπάνω κατ' αρχήν συμφωνία των εμπειρογνομόνων των τριών κρατών επηρέασε θετικά το κλίμα που επικράτησε κατά την επίσκεψη του Βούλγαρου πρωθυπουργού Videnov στην Ελλάδα, στις 19 Ιουνίου 1995. Κατά τη διάρκεια της επίσκεψης επιβεβαιώθηκε η θέληση των δυο χωρών για συνεχή βελτίωση των πολιτικών και οικονομικών σχέσεών τους. Στο πολιτικό επίπεδο, κατά τη συνάντηση του Videnov με τον ομόλογό του της Ελλάδας Παπανδρέου, συζητήθηκε η ιδέα μιας συνάντησης των βαλκανικών χωρών που δεν έχουν άμεση εμπλοκή στη «γιουγκοσλαβική κρίση» ώστε αφενός να βοηθήσουν στη συγκράτηση των συγκρούσεων στην περιοχή της πρώην Γιουγκοσλαβίας και στην προώθηση πολιτικής επίλυσης της κρίσης και αφετέρου να αντιμετωπίσουν από κοινού το ζήτημα των αποζημιώσεων για τις απώλειες που έχουν υποστεί λόγω των κυρώσεων στη Νέα Γιουγκοσλαβία. Ως προς την

επιδίωξη της Βουλγαρίας για την ένταξή της στην Ευρωπαϊκή Ένωση επιβεβαιώθηκε η υποστήριξη της Ελλάδος στην προσπάθεια προσχώρησης που καταβάλλει η Βουλγαρία⁷⁶.

Οι παραπάνω θετικές εξελίξεις στις διμερείς σχέσεις της Βουλγαρίας με την Ελλάδα και τη Νέα Γιουγκοσλαβία έχουν δημιουργήσει ανησυχίες στον ηγέτη της ΚΔΕ Dogan, του κόμματος που εκπροσωπεί τη μουσουλμανική μειονότητα της Βουλγαρίας, πως η νέα κυβέρνηση θα ακολουθήσει μια φιλοσερβική πολιτική και θα δώσει μεγαλύτερη βαρύτητα στις σχέσεις της με τις δυο αυτές χώρες παρά με την Τουρκία⁷⁷. Οι ανησυχίες αυτές συνδυάζονται με την ιδεολογική συγγένεια των κομμάτων που βρίσκονται στην εξουσία στη Βουλγαρία, στην Ελλάδα και τη Νέα Γιουγκοσλαβία καθώς και με τις συχνές κατηγορίες του ΒΣΚ, για το ρόλο της ΚΔΕ στην εσωτερική πολιτική σκηνή της Βουλγαρίας, τον οποίο έχει χαρακτηρίσει ως αντιπροσωπευτικό των τουρκικών συμφερόντων. Από τη μια πλευρά γίνεται δεκτό πως δεν παρατηρείται, κατά τους πρώτους μήνες διακυβέρνησης της χώρας από το ΒΣΚ, στις σχέσεις της Βουλγαρίας και της Τουρκίας, εξέλιξη ανάλογη με αυτή των σχέσεων της Βουλγαρίας με την Ελλάδα και τη Νέα Γιουγκοσλαβία. Στο στρατιωτικό επίπεδο, υπογράφηκε στην Άγκυρα, το Δεκέμβριο του 1994 το σχέδιο εφαρμογής της βουλγαρο-τουρκικής συμφωνίας στρατιωτικής εκπαιδευτικής συνεργασίας για το 1995⁷⁸.

Από την άλλη πλευρά επισημαίνεται πως για τον υπουργό Εξωτερικών Pirinski, η εξωτερική πολιτική της χώρας του δεν θεωρείται ως διαδικασία δημιουργίας στενών σχέσεων με μια χώρα, σε βάρος άλλης χώρας, αλλά ως προσπάθεια οικοδόμησης εμπιστοσύνης στα Βαλκάνια. Στο πλαίσιο αυτό οποιαδήποτε στενότερη επαφή με μια χώρα δεν πρέπει να προκαλεί ανησυχίες σε κάποια άλλη χώρα. Αναφερόμενος στην Ελλάδα και Τουρκία επιβεβαίωσε πως η χώρα του δεν θα προσπαθήσει να αποκομίσει οφέλη από τις αντιθέσεις που υπάρχουν στα Βαλκάνια⁷⁹. Άλλωστε η Βουλγαρία βασίζεται στη βοήθεια και των δυο χωρών για την προετοιμασία της ένταξής της στο ΝΑΤΟ.

Στενά συνδεδεμένη με το πρόβλημα ασφάλειας που αντιμετωπίζει, είναι η στάση της Βουλγαρίας απέναντι στη FYROM. Συγκεκριμένα, αναγνωρίζει τη σημασία της διατήρησης της κρατικής υπόστασης και της ανεξαρτησίας της FYROM για την αποτροπή διάχυσης της γιουγκοσλαβικής κρίσης στον ευρύτερο βαλκανικό χώρο. Παράλληλα όμως ευνοεί την απεξάρτηση της FYROM από τη серβική επιρροή, γεγονός που θα διευρύνει τα βουλγαρικά ερείσματα στο εσωτερικό της αλλά και απορρίπτει την ύπαρξη «μακεδονικής» εθνότητας και γλώσσας και κατ' επέκταση την ύπαρξη «μακεδονικής» μειονότητας στην περιοχή του Πιρίν της Βουλγαρίας⁸⁰. Η Βουλγαρία αναγνώρισε αμέσως την ανεξαρτησία της FYROM προκειμένου να αποτρέψει ένα ενδεχόμενο διαμελισμό του κράτους αυτού. Σε μια τέτοια περίπτωση η Βουλγαρία θα μπορούσε να προσαρτήσει ένα μέρος της FYROM, αλλά το μεγαλύτερο μέρος της, στο οποίο κατά τη Βουλγαρία, κατοικεί βουλγαρικός πληθυσμός, θα μπορούσε να προσαρτηθεί από άλλη βαλκανική χώρα με συνέπεια την οριστική του απώλεια για τη Βουλγαρία⁸¹.

Η σταθερή θέση όλων των βουλγαρικών ηγεσιών, για τη μη ύπαρξη «μακεδονικής» γλώσσας έχει αποτρέψει έως σήμερα τη σύναψη σημαντικών συμφωνιών μεταξύ των δυο χωρών. Πρόβλημα υφίσταται γιατί η FYROM θέλει να αναφέρεται ρητά ότι οι

συμφωνίες συνάπτονται στη βουλγαρική και «μακεδονική» γλώσσα, ενώ η Βουλγαρία αρνείται την ύπαρξη «μακεδονικής» γλώσσας.

Ωστόσο και οι δυο χώρες έχουν αναγνωρίσει την αναγκαιότητα προώθησης των σχέσεών τους. Ο αντιπρόεδρος του ανώτατου συμβουλίου του ΒΣΚ, υποστήριξε το Δεκέμβριο του 1994 πως είναι ανάγκη να αναπτυχθούν οι διμερείς σχέσεις, χαρακτηρίζοντας τη FYROM ως φυσικό σύμμαχο και εταίρο της Βουλγαρίας. Καθόρισε όμως ως βάση της βουλγαρικής στάσης την αρχή πως πρέπει να υποστηριχθεί η σταθερότητα της FYROM αλλά και να τεθεί τέλος στις βλέψεις για μια εθνική «μακεδονική» μειονότητα στην περιοχή του Πιρίν της Βουλγαρίας⁸². Η πιθανότητα ανάπτυξης των διμερών σχέσεων και η ενίσχυσή τους με ένα σταθερό νομικό πλαίσιο συζητήθηκε και σε συνάντηση που είχε ο πρόεδρος Zhelev με τον πρόεδρο της FYROM Gligovon το Μάρτιο του 1995.

Ιδιαίτερα θετικές προοπτικές υπάρχουν για την ανάπτυξη των σχέσεων της Βουλγαρίας με τη Ρουμανία. Οι δυο χώρες που έχουν ως σκοπό την ολοκλήρωση στις δυτικοευρωπαϊκές δομές, αναμένεται να συνεργαστούν αναλαμβάνοντας κοινές πρωτοβουλίες. Στο πλαίσιο αυτό, ανέλαβαν κοινή πρωτοβουλία για την πραγματοποίηση συνάντησης των υπουργών Αμύνης της Βουλγαρίας, της Ρουμανίας, της Ελλάδας και της Τουρκίας, με στόχους: α) την εξασφάλιση υποστήριξης από Ελλάδα και Τουρκία για την προσέγγιση με το NATO που επιδιώκουν Βουλγαρία και Ρουμανία και β) τη βελτίωση της κατάστασης στην περιοχή των Βαλκανίων. Η πρόταση έκανε εμφανή τη θέλησή τους για την τόνωση των σχέσεών τους με το NATO μέσω μιας ισορροπημένης προσέγγισης με Αθήνα και Άγκυρα. Λόγω όμως των σχέσεων έντασης Ελλάδος-Τουρκίας η παραπάνω συνάντηση δεν πραγματοποιήθηκε⁸³.

Επίσης οι δυο χώρες υπέβαλαν το Φεβρουάριο του 1995, προς την Ευρωπαϊκή Ένωση, πρόταση για τη δημιουργία ενός νέου περάσματος στον ποταμό Δούναβη, προκειμένου να μειωθούν οι μεγάλες καθυστερήσεις των φορτηγών που αποφεύγουν τη διέλευση από την πρώην Γιουγκοσλαβία. Η Ένωση έχει ήδη χρηματοδοτήσει μια μελέτη για το σκοπό αυτό⁸⁴.

Τέλος ιδιαίτερη αναφορά πρέπει να γίνει στο ζήτημα των απωλειών που υφίσταται η οικονομία της Βουλγαρίας από τις κυρώσεις κατά της Νέας Γιουγκοσλαβίας. Κατά τον υπουργό Εξωτερικών Pirinski η χώρα του δεν έχει αποζημιωθεί παρά το ότι έχει υποστεί τις περισσότερες συνέπειες σε σχέση με άλλες χώρες, εν μέσω μάλιστα της διαδικασίας μετάβασής της στην οικονομία της αγοράς⁸⁵.

Η Βουλγαρία επιδιώκει την άρση του εμπάργκο που έχει επιβάλει το Συμβούλιο Ασφάλειας του ΟΗΕ στη Νέα Γιουγκοσλαβία. Για την επίτευξη του στόχου της έχει συντονίσει τις προσπάθειές της με άλλες χώρες που πλήττονται από τις κυρώσεις. Στο πλαίσιο αυτό, το Μάιο του 1995, η Βουλγαρία, η Ελλάδα, η FYROM, η Αλβανία, η Ρουμανία, η Μολδαβία και η Ουκρανία, συνυπέγραψαν μια επιστολή προς το γενικό γραμματέα του ΟΗΕ B. Chali με αίτημα την άρση του εμπάργκο στη Νέα Γιουγκοσλαβία⁸⁶.

Η άνοδος των σοσιαλιστών στην κυβερνητική εξουσία φαίνεται να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις τόσο για πολιτική σταθερότητα στη Βουλγαρία όσο και για μια μεγαλύτερη ενεργοποίηση της Σόφιας στα Βαλκάνια. Η σοσιαλιστική κυβέρνηση δεν προτίθεται να μεταβάλει το νέο διεθνή προσανατολισμό της χώρας αλλά μάλλον να

ενισχύσει τη διεθνή θέση της Βουλγαρίας σε τομείς όπου οι πιέσεις της καθεστωτικής μετάβασης, της οικονομικής κατάρρευσης αλλά χειρισμοί προηγούμενων κυβερνήσεων οδήγησαν σε υστέρηση. Στα επόμενα χρόνια η εικόνα μιας αδύναμης Βουλγαρίας θα αντικατασταθεί από ένα δυναμικό βουλγαρικό παράγοντα ικανό να διαπραγματεύεται και να αξιοποιεί τις ευκαιρίες που του παρέχονται. Η σταθερότητα και η ενίσχυση της ασφάλειας στα Βαλκάνια παραμένει στο επίκεντρο της βουλγαρικής εξωτερικής πολιτικής και συνιστά προϋπόθεση οικονομικής ανάπτυξης για τη Βουλγαρία.

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

1. «Πού πάει η Βουλγαρία του Βίντενοφ», Το Βήμα, 29.1.1995, σ. Α22.
2. Στο ίδιο, σ. Α22.
3. Σ. Αλειφαντής, *Βουλγαρία: Τα Διλήμματα μιας Νέας Εποχής*, Αθήνα, Εκδόσεις Ειρήνη, 1993, σ. 36.
4. Σ. Αλειφαντής, Bulgarian Foreign Policy and Balkan Security, Paper presented in I.R.R. Conference on «The Balkans in the new international system: Future trends and policy options», Corfu, September 2-3, 1994.
5. Σ. Αλειφαντής: Bulgaria: The Socialists in power, Cosmos Newsletter, I.I.R., June 1995, Vol 1, No 2.
6. Σ. Αλειφαντής, Bulgaria: The Socialists in power, όπ.π.
7. Σ. Αλειφαντής, *Βουλγαρία: Τα Διλήμματα μιας Νέας Εποχής*, όπ.π., σ. 36.
8. Συνέντευξη Ζ. Videnov στην εκπομπή της ET2 «Διεθνή Θέματα», 17.6.1995.
9. «Foreign Minister Views Policy Priorities», FBIS-EEU-95-029, 14.3.1995, σελ. 3.
10. H. Kramer, The EC's response to the new Eastern Europe, Journal of Common Market Studies, Vol. 31, No 2, June 1993, σ. 231.
11. Στο ίδιο, σ. 229.
12. «Σε καθεστώς "ημι-ένταξης" Βουλγαρία και Ρουμανία», Οικονομικός Ταχυδρόμος, 22 Δεκεμβρίου 1994.
13. Στο ίδιο.
14. «Widening Rift Over Fishing Added to EU's Policy Woes», The Wall Street Journal Europe, 11.4.1995.
15. «Union Rebuffs East on Widening Trade», International Herald Tribune, 11.4.1995.
16. «President Zhelev Meets Ambassadors of EU and Associate Members», BTA - Bulgarian Telegraph Agency, 17.3.1995.
17. «Pirinski View Foreign Policy Priorities», FBIS-EEU-95-037, 24.2.1995, Σ. 3.
18. «Bulgaria becomes New Associate partner», BTA-Bulgarian Telegraph Agency, 6.3.1995.
19. «Pirinski Views Foreign Policy Priorities», FBIS-EEU-95-037, 24.2.1995, σ. 3.
20. «Social leader sets out government objectives», BBC Monitoring service: Central Europe and Balkans, 22.12.1994.
21. «Individual Partnership Programme Signed with NATO», BBC Monitoring Service: Central Europe and Balkans, 30.11.1994.
22. «Joint Military Maneuvers in Greece», OMRI Daily Digest, No 43, 1 Μαρτίου 1995.
23. «Prime Minister sees "Good Prospects" following Saceur Visit», BBC Monitoring Service: Central Europe and Balkans, 17.3.1995.
24. «Bulgaria to take official steps for joining WTO», BTA-Bulgarian Telegraph Agency, 2.3.1995.
25. «Deputy PM Tsochev receives US Ambassador Montgomery», BTA-Bulgarian Telegraph Agency, 10.3.1995.

26. «Deputy Prime Minister Hold Brussels Talks on Investment Projects», Reuter, News Service, 10.3.1995.
27. Το νέο αυτό στοιχείο της εξωτερικής πολιτικής της Βουλγαρίας, όπως προσδιορίζεται από τον ΥΠΕΞ Pirinski, δεν θα έχει ως συνέπεια την απλοποίηση των σχέσεων μεταξύ οικονομικής και εξωτερικής πολιτικής. Η ανάδειξη ενός περισσότερο προφανούς οικονομικού στοιχείου στην εσωτερική πολιτική δεν προϋποθέτει ένα μεγάλο μέρος άμεσων και πρακτικών ενεργειών από το μέτρο της διπλωματικής υπηρεσίας για την επίλυση ζητημάτων που ανήκουν στην αρμοδιότητα άλλων υπηρεσιών. Προϋποθέτει μάλλον τη διασφάλιση του αναγκαίου πλαισίου εξωτερικής πολιτικής στο πλαίσιο του οποίου θα δημιουργηθούν οι συνθήκες για την υλοποίηση των στόχων της οικονομικής πολιτικής, βλ. σχ. «Foreign Minister Views Foreign Policy Priorities», FBIS-EEU-95-029, 13.2.1995, σ. 3.
28. Στο ίδιο, σ. 3.
29. «Pirinski Views Foreign Policy goals, priorities», FBIS-EEU-95-034, 21.2.1995, σ. 10.
30. B. Lippert, The European/EC Priority of Central and Eastern Europe's Foreign Relations, Contribution for the seminar «Bulgaria in the future architecture of Europe, Varna, 11-12 June, 1993, σ. 9.
31. «Pirinski view Foreign Policy goals, priorities», FBIS-EEU-95-034, 21.2.1995, σ. 10.
32. «Θετικές οι προοπτικές του εμπορίου Βουλγαρίας και Ρωσίας». Η Ναυτεμπορική, ειδική έκδοση Βουλγαρία, 7.4.1995, σ. 31.
33. «Pavlov views Army budget, NATO, Russia», FBIS-EEU-95-022, 22.2.1995, σ. 2.
34. «Bulgaria, Russia to set up joint insurance company», Reuter, New service, Limited 1995, 17.3.1995.
35. «Bulgaria, Russia to set up joint insurance company», Reuter, New service, Limited 1995, 17.3.1995.
36. «Bulgarian military delegation ends visit to Moscow», BTA-Bulgarian Telegraph Agency, 11.3.1995.
37. Bulgaria Press Digest, Reuter new service, 29.3.1995.
38. «Bulgaria to get cheaper Russian gas from 1997» Reuter News service, Limited 1995, 17.3.1995.
39. «Party Daily warns of "dangerous" Foreign Policy», FBIS-EEU-95-014, 23.1.1995, 17.3.1995.
40. «U.S. rewards Bulgaria's territorial discipline», Financial Times, 13.2.1995.
41. Στο ίδιο.
42. «Pirinski views Foreign Policy priorities», FBIS-EEU-95-037, 24.2.1995, σ. 3.
43. «Pavlov views Army budget, NATO, Russia», FBIS-EEU-95-022, 22.2.1995, σ. 2.
44. «Zhelev on Relations with BSP, U.S. visit», FBIS-EEU-95-032, σ. 3.
45. Στο ίδιο, σ. 3.
46. «Defense Minister assesses results of U.S. visit», FBIS-EEU-95-034, σ. 7.
47. «Πού πάει η Βουλγαρία του Βίντενοφ», Το Βήμα, 29.1.1995, σ. 22.
48. «Pirinski views, foreign policy goals, priorities», FBIS-EEU-95-034, 21.2.1995, σ. 10.
49. «BSP News Conference-Videnov urges revival of Balkan cooperation», BBC Monitoring service. Central Europe and Balkans, 29.12.1994.
50. Σ. Αλειφαντής, *Βουλγαρία: Τα Διλήμματα μιας Νέας Εποχής*, όπ.π., σ. 54.
51. Στο ίδιο, σ. 53-54.
52. «Pirinski views, foreign policy goals, priorities», FBIS-EEU-95-034, 21.2.1995, σ. 10.
53. Σ. Αλειφαντής, *Bulgarian Foreign Policy and Balkan Security*, όπ.π.
54. Στο ίδιο.
55. «Pirinski views, foreign policy priorities», FBIS-EEU-95-034, 21.2.1995, σ. 10.
56. «Pirinski views foreign policy priorities», FBIS-EEU-95-037, 24.2.1995, σ. 3.
57. «Commentary criticizes country's Balkan policy», FBIS-EEU-95-004, 6.1.1995, σ. 3.
58. «BSP News Conference - Videnov urges revival of Balkan cooperation», BBC Monitoring Service. Central Europe and Balkans, 19.12.1994.

59. «Pirinski views foreign policy priorities», FBIS-EEU-95-037, 24.2.1995, σ. 3.
60. «Yugoslav foreign minister says Bulgaria expected to bake lifting of sanctions», Reuter news service, Limited 1994, 29.12.1994.
61. «Free trade zone proposed for Yugoslav-Bulgarian border crossing», BBC Monitoring Service: Central Europe and Balkans, 16.3.1995.
62. Σ. Αλειφαντής, *Αντιμέτωποι με την Αστάθεια στα Βαλκάνια: Το Πρόβλημα Συγκλίσεων Πολιτικής*, στο: Δ. Κώνστας-Π. Τσάκωνας, *Ελληνική Εξωτερική Πολιτική: Εσωτερικές και Διεθνείς Παράμετροι*, Αθήνα 1995, σσ. 219-259.
63. «Joint military maneuvers in Greece», OMRI Daily Digest, No 43, 1.3.1995.
64. «Bulgaria Military delegation returns from Greece», BTA-Bulgarian Telegraph Agency, 13.1995.
65. «Τι συζητήσαν Παπούλιας και Βίντενοφ», Το Βήμα, 2.4.1995, σ. 22.
66. «Το ταξίδι Παπούλια στη Βουλγαρία», Οικονομικός Ταχυδρόμος, 6.4.1995, σ. 12.
67. Στο ίδιο, σ. 12.
68. «Η κούρσα για τον αγωγό», Οικονομικός Ταχυδρόμος, 25.5.1995, σ. 34.
69. Στο ίδιο, σ. 34.
70. Στο ίδιο, σ. 34.
71. «Αγωγός Μπουργκάς-Αλεξανδρούπολης: Επιχειρηματική απόφαση ύψιστης εθνικής σημασίας», Οικονομικός Ταχυδρόμος, 26.6.1995, σ. 85.
72. Στο ίδιο, σ. 85.
73. Στο ίδιο, σ. 85.
74. «Η κούρσα για τον αγωγό», Οικονομικός Ταχυδρόμος, 25.5.1995, σ. 34.
75. «Αγωγός Μπουργκάς-Αλεξανδρούπολης: Επιχειρηματική απόφαση ύψιστης εθνικής σημασίας», Οικονομικός Ταχυδρόμος, 26.6.1995, σ. 85.
76. «Η Αθήνα ανοίγει την πόρτα της Ευρώπης στη Βουλγαρία», Το Βήμα, 18.6.1995, σ. 22.
77. «Party Daily warns of dangerous foreign policy», FBIS-EEU-95-014, 23.1.1995.
78. «Military training cooperation plan with Bulgaria», BBC Monitoring Service, Central Europe and Balkans, 8.12.1994.
79. «Pirinski views, foreign policy goals, priorities», FBIS-EEU-95-037, 24.2.1995, σ. 3.
80. Σ. Αλειφαντής, *Bulgaria: The Socialists in power*, όπ.π.
81. «Το "Μακεδονικό" πρόβλημα της Σόφιας», Το Βήμα, 18.12.1994, σ. 24.
82. «Οι Σκοπιανοί να παραδεχθούν ότι είναι Βούλγαροι», Ελευθεροτυπία, 9.12.1994.
83. «Βουλγαρο-ρουμανική πρόταση προς την Ελλάδα και την Τουρκία», Το Βήμα 8.1.1995, σ. 18.
84. «New Danube crossing in Balkans is planned», Financial Times, 15.2.1995.
85. «Foreign Minister demands compensation for Yugoslav embargo losses», BBC Monitoring Service: Central Europe and Balkans, 17.3.1995.
86. «Η Αθήνα υπέγραψε κοινό έγγραφο με τα Σκόπια», Το Βήμα, 21.5.1995, σ. 18.